

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra Středoevropských studií

Bakalářská práce

Alena Mikolášková

České překlady básní Endre Adyho

Czech translations of poems by Endre Ady

Praha 25. 7. 2013

Vedoucí práce: PhDr. Evžen Gál, Ph.D.

Chtěla bych poděkovat svému vedoucímu práce Evženu Gálovi, za cenné rady, inspiraci a především za trpělivost, kterou se mnou měl.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 22. srpna 2013

Jméno a příjmení

Klíčová slova

Endre Ady

poezie

maďarská literatura

překlad

symbolismus

Key words

Endre Ady

poetry

Hungarian literature

translation

symbolism

OBSAH

	ÚVOD.....	6
1	ADYHO DOBA, ŽIVOT A DÍLO	7
1.1	ADYHO DOBA.....	7
1.2	ADYHO ŽIVOT	10
1.3	ADYHO DÍLO	13
2	BÁSNICKÉ SBÍRKY	21
3	ČESKÝ PŘEKLAD	26
3.1	ADY REVOLUČNÍ	27
3.2	ADYHO MAĎARSTVÍ.....	30
3.3	ADYHO LÁSKA.....	34
3.4	ADYHO NE/SMRTELNOST.....	37
3.5	ADY A BŮH	39
3.6	NE/ADY.....	41
	ZÁVĚR.....	44
	RESUMÉ	45
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:	47

Úvod

Na počátku 20. století do maďarské literatury vstoupil básník, který vnesl, jak sám řekl, neklid do stojatých vod nejen literatury, ale celé maďarské společnosti. Byl jím Endre Ady, bez kterého si stěží představit podobu současné maďarské literatury. Bohužel se v překladech jeho genialita vytrácí a úkolem mé práce bylo zjistit důvody, proč se to děje.

Je důležité začít krátkým historickým přehledem, naznačením změn ve společnosti v Uhrách a jak tyto změny působily na tak vnímavého člověka, jakým Endre Ady byl. Ady byl totiž vedle vynikajícího básníka i velmi dobrým novinářem. Myšlenky v jeho novinářských článcích se často odrážejí v básních samotných, proto v první kapitole zpracuji dobové změny a naznačím, jak je Ady vnímal. Dále stručně popíši důležité mezníky v Adyho životě, které též měly zásadní vliv na jeho tvorbu. Poslední oddíl první kapitoly bude věnován básnickým sbírkám.

V druhé kapitole bych se zaměřila na výstavbu všech básnických sbírek, na jejich provázanost (kterak spolu souvisí první a poslední verš), na symboličnost a tematické okruhy. Tyto okolnosti jsou jedním z nejdůležitějších aspektů Adyho „nepřeložitelnosti“, proto jím věnuji samostatnou kapitolu.

Ve třetí kapitole se již budu soustředit na české překlady. Ačkoliv je více českých Adyho překladů, detailně zpracovávám pouze sbírku „Sám s mořem“, která se jako jediná snaží zachovat Adyho řazení a je natolik obsáhlá, abych o ni mohla opřít svůj výzkum.

1. kapitola – Adyho doba, život a dílo

Endre Ady je bezesporu jedním z nejvýznamnějších maďarských básníků. Ve svých prvních dvou sbírkách se ale nevymykal tehdejšímu básnickému vkusu. Čím to, že se z básníka, jenž by časem jistě zapadl, stal básník, bez kterého si stěží představit vývoj maďarské poezie?

1.1. Adyho doba

Důležitým aspektem v Adyho tvorbě hraje provázanost s dobou, protože je to „básník reflektující tísnivou situaci moderní doby“¹, vystupuje nejen jako ostrý kritik či bystrý glosátor, ale také jako jasnozřivý prorok. Díky této provázanosti s dobou, některé básně dnes již nemohou zbudit takové reakce jako u Adyho současníků, jsou to básně týkající se převážně politicko-spoločenské situace, ovšem i zde se projevuje Adyho nesmrtelnost, a to v rámci nacionalismu, který je například v současném Maďarsku opět aktuální. Také ostatní Adyho básně, které se týkají všeobecných lidských věcí, působí i na dnešního člověka velmi hluboce. Láska, strach ze smrti, hledání Boha bez dogmat, touhy, vášně a jiné – to z Adyho dělá nesmrtelného básníka.

Přelom 19. a 20. století znamenal pro sociální dějiny velký zvrát. Rozmach průmyslu a s tím spojený růst měst znamenal velkou změnu v lidském životě. Na jedné straně zchudlí dělníci, na druhé straně jejich zaměstnavatelé, kteří utvářeli novou společenskou vrstvu. V Uhrách většinou pocházeli z měšťanského prostředí a „mnozí z nich byli Židé, jichž bylo v hlavním městě tolik, že si vysloužilo...přezdívku ‚Judapest‘“.²

---

¹ Kontler, László: Dějiny Maďarska, nakladatelství Lidových novin, Praha 2001, str. 295

² tamtéž, str. 285-286

Vrstva, která se s těmito změnami těžce ztotožňovala, byli nižší šlechtici, jejichž počet v Uhrách byl vysoký. Dostalo se jim označení džentry, konzervativní provincionální společenská třída, ve které Ady viděl důvod uherské zaostalosti. Byla i nositelem maďarského šovinismu, který rozevíral pomyslné nůžky mezi maďarským etnikem Uher a ostatními národnostmi. „V Uhrách bylo jen málo osob, které si plně uvědomovaly problémy, tlaky a léčky, jimž tato země byla nucena čelit v předvečer první světové války. Na jedné straně ideologické barikády to byl Ady, jež viděl nejdále, a s příznačnou bystrostí vyhmátl svůj protějšek na opačné straně: Istvána Tiszu.“³

Tyto společenské změny vedly v kulturní sféře ke vzniku nových směrů – naturalismu, expresionismu nebo impresionismu a v neposlední řadě symbolismu. Tyto nové směry se šířily ze západní Evropy dále směrem na východ. Po období jistého útlumu v maďarské literatuře, kdy hlavní roli hrály romány určené pro konzervativně smýšlející džentry, to pro Uhry znamenalo velkou změnu: „Uhersko se opět po intelektuální stránce přibližuje k Evropě... Spisovatelé vnesli do maďarské literatury nové styly a přístupy, že od jejich nástupu se může počítat začátek moderní literatury. Proto se často mladá, radikální generace, jejichž dráha započala na začátku století, nazývá 'druhou reformní generací'“⁴. První generací byli básníci z reformního období v čele se Sándorem Petőfim, proto je Ady častokrát zmiňován vedle tohoto dalšího velikána maďarské literatury. Oba dva řešili ve svých básních i politické dění ve své vlasti.

Touto druhou reformní generací, jsou vedle Adyho, míněni spisovatelé, básníci či literární kritici kolem časopisu Nyugat. „V literatuře šířil tuto dobovou obnovu Nyugat (1908 – 1941), takže se

---

³ tamtéž, str. 295

⁴ Görömbej, András: A magyar irodalom rövid története, Castrenianumin toimitteita 43, Helsinki 1992, str. 77

první desetiletí v maďarské literární historii nazývá Dobou Nyugatu... Nyugat zatočil v maďarské literatuře s přetrvávajícím konzervatismem, a v literaturách západní Evropy hledal inspiraci k novotám... v Nyugatu se už v prvních letech objevuje impresionismus, symbolismus, naturalismus, secese, realismus"⁵

Velcí básníci francouzské moderny Baudelaire, Rictus nebo Verlaine, s jejichž básněmi se Ady pořádně seznámil v Paříži, by se jistě velmi divili, jak se jejich symbolismus proměnil v uherském prostředí. „Oblast středoevropských, tzv. malých literatur vykazuje (totiž) mnoho příbuzných rysů (a to příbuzných ve svých pozitivích i negativích), ať už z hlediska vývoje jednotlivých literatur, jejich specifik, analogií i odlišností také v jednotlivých jejich proudech, směrech, hnutích, ale i celkově, obecně. Podobně rysy se vynořují na pozadí širšího rámce pojetí historicko-společenského, eventuálně politického vývoje země, dějinných událostí, v povaze národní psychiky, tradic atd.“⁶

Životní filosofii ovlivňoval Freud se svým rozdělením psyché a svou psychoanalýzou. Nietzsche se svým nadčlověkem a zároveň nihilismem, nebo Bergson se svým subjektivním vnímáním času a intuicí.

Jak už jsem naznačila, život v Uhrách na přelomu století byl plný změn, na rychlý rozvoj odmítala reagovat určitá vrstva obyvatel, pro kterou to znamenalo ukončení vlivu na život politický, společenský i kulturní. Do popředí se tak dostala vrstva proletariátu a jejich protějšků. Vznikaly nové politické strany, které se prosazovaly proti stávajícím. „V Uhersku dualistický systém vyústil v rychlý růst průmyslu a měšťanství, paralelně s tím se nižší vrstvy obyvatelstva

---

⁵ tamtéž, str. 78

⁶ *Husová*, Marcela Receptce maďarské literatury v českém prostředí na přelomu století (se zaměřením na léta 1890-1918), autoreferát k získání vědecké hodnosti kandidáta věd o umění, Praha 1985, str. 1

dostaly do hluboké krize. Od přelomu století se objevují čím dál častěji rolnické a dělnické protesty proti vládní politice... ve volbách roku 1905 vyhrála opozice se svým nezávislým programem nad třicet let vládnoucí stranou Liberální, kterou vedl syn Kálmána Tiszi, István Tisza... Avšak své sliby neuměli naplnit. Pouze se zpřísnily předpisy, regulující dělnictvo a rolnictvo, a národnostní útlak rostl. Ze Strany nezávislosti byla země brzy rozčarována, a tak se roku 1910 k moci opět dostal István Tisza, teď už se stranou Národní strana práce, která nahradila Liberální stranu."⁷ A jak už jsem napsala výše, právě István Tisza byl pro Adyho symbolem konzervatismu a stal se pro něj, zvláště v jeho novinářských článkách, terčem ostré kritiky.

1.2. Adyho život

Endre Ady se narodil na sklonku 19. století, přesně roku 1877, do zchudlé šlechtické rodiny v Érmindszentu, na území dnešního Rumunska. Tuto vesnici bychom na mapě hledali marně, dnes je přejmenována na Adyfalva, nebo ještě lépe – rumunsky Ady Endre. Otec chtěl opět pozvednout čest rodinného jména a do svého nejstaršího syna promítal své sny a touhy:

„Můj otec ve mně viděl toho, který opět restauruje rodinné jméno. Viděl, jak s vyznamenáním dokončuji libovolnou kalvínskou právnickou akademii, a jak s nadšením nastupuji v našem váženém župním sídle jako okresní služný“⁸. Proto nastoupil v Debrecínu a posléze ve Velkém Varadínu na univerzitu a zapsal se jako student práv. Započatou dráhu právníka však rychle opustil, proč, to vysvětluje v dopise z listopadu 1898 své matce: „Je mi jedenadvacet let, chci žít, musím také mít plány pro život. Nevím proč, ale už v dětství jsem soudil o lidech, o věcech jinak než moji přátelé

---

⁷ Görömbei, András: A magyar irodalom rövid története, Castrenianumin toimitteita 43, Helsinki 1992, s. 75

⁸ <http://magyar-irodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/setup/portrek/ady/aeelet1.htm#elrajz01>

stejného věku. Nikdy mě neuspokojovala naděje, že budu žít pokojným, klidným životem jako počestný sedriální soudce nebo vrchní služný, ó, já jsem potřeboval vzruch, věhlas, slávu, a ty mi dodnes nic nenahradí...Teď už jsem muž, umím, dovedu uvažovat. – Svůj život plně zasvětim literatuře.“⁹ Proto začal pracovat pro Velkovaradínský deník jako novinář, při psaní novinových článků si našel čas i na skládání básní.

Varadínský pobyt se stal Adymu osudným ze dvou důvodů. Za prvé zaplatil vysokou cenu za svůj nespoutaný bohémský život, od jedné herečky se totiž nakazil syfilidou. (Tuto příhodu popisuje v novele zveřejněné roku 1908 v Nyugatu – „Zašel jsem k ní tenkrát, když se náš polibek v mé krvi změnil v kalich, který si pozdě vzpomene, že bude přetékat. V mé krvi rozkvetly samé růže, hněvivé, ohnivé, bujné, milostné růže.“¹⁰). A za druhé zde potkal svou osudovou lásku Adélu Brüll, kterou ve svých básních nazýval Lédou. Adél žila se svým mužem v Paříži, a Ady za ní párkrát zavítal. Adélin muž o jejich vztahu věděl a přesto Adyho podporoval jak finančně, tak i lidsky.

Na Adym návštěvy Paříže zanechaly hlubokou stopu. Každý vnímavý, citlivý člověk, který na delší dobu opustí svou vlast, se po návratu neubrání pocitu zklamání a nepochopení ze strany svých soukmenovců. Zvláště když rozdíl mezi „domovem“ a jinou zemí jsou veliké, jak po kulturní tak ekonomické stránce. Alberto Vojtěch Frič, český cestovatel, který žil ve stejné době co Ady, se sice vrátil ze země v mnohém odlišné své domovině, ale je pravděpodobné, že zažíval podobné pocity. Tento český dobrodruh podnikl několik výprav do světa, pro nás Evropany vzdáleného eticky, kulturně i hospodářsky, do světa jižní Ameriky. „Všude špatně, doma nejhůř“ říkal jsem si během cestování v Americe, ale za dva tři roky mě to zase začalo přitahovat nazpět. Stýskalo se mi po vlasti, a opět jsem podcenil úhel

---

⁹ Ady, Endre: *Sám s mořem*, Odeon, Praha 1966, str. 319

¹⁰ tamtéž, str. 284

odchylky mé změny od způsobu myšlení, v kterém jsem byl vychován.¹¹ Adyho v Paříži jistě nepotkala taková odlišnost jako Friče v Paraguayi, ale jistý kulturní šok ano. Paříž té doby byla líhni různých uměleckých směrů, se kterými se zde Ady pořádně seznámil.

Vztah s Lédou skončil po devíti letech, byl to vztah plný krásných i temných okamžiků, které Ady zaznamenal ve většině svých milostných básní.

Druhou osudovou ženou Adyho života se stala o 14 let mladší Berta Bonczaová, se kterou se roku 1915 oženil. Po rozchodu s Lédou žil Ady ještě nevázanějším životem a po dlouhých domlouvání blízkych se rozhodl pro svatbu s Bertou. Bohužel toto manželství nebylo příliš romantické a sám Ady posléze litoval, jak se přiznal v dopise své přítelkyni Margitě Vésziové: „Bylo a je v tom ještě dnes spousta hezkého. Vy sama si například Csinszku zamilujete, ale můj život se zastavil.“¹²

Endre Ady zemřel roku 1919 na španělskou chřipku, na jeho pohřbu se sešel takřka celý národ. V Nyugatu bylo uveřejněno parte následujícího znění – Časopis Nugát v hlubokém zármutku oznamuje, že jeho autor a největší chlouba Endre Ady zemřel. Byl duchovním vůdcem naší práce od kolébky Nyugatu a naším duchovním vůdcem zůstane i v budoucnu! Tímto slibem se loučíme s velkou osobností! Nikdy na něj nezapomeneme!¹³

---

¹¹ Frič, Alberto Vojtěch: Čerwuiš aneb z Pacheka do Pacheka oklikou přes střední Evropu, Nakladatelství Titanic, Praha 2011, str. 7

¹² Vezér, Erzsébet: Ady Endre alkotásai és vallomásai tükrében, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest 1968, str. 209

¹³ Nyugat 1908-1929, Szépirodalmi könyvkiadó, 1988, str. 344

1.3. Adyho dílo

„Pro mne za mne: rozumí-li se mým básním nebo ne, je to stejně tak hrozné, jako když se jim příliš rozumí, ale důležitou věcí je to, že jsem vnesl neklid, nebo vědecktěji řečeno: že skrze mne v současné době nejznepokojivěji zachroptěl mučivý neklid v maďarské společnosti.“¹⁴

Ady opravdu prolomil stojící vody maďarské literatury. Jeho první básnické sbírky, *Verše* (1899) a *Ještě jednou* (1903), se nevymykali tehdejší básnickým normám a proto u Adyho konzervativních současníků vyvolaly velký ohlas. Po prvním pařížském pobytu, kde se seznámil důkladněji s moderními francouzskými básníky, se vydal novým směrem. Ovlivněn pobyt v Paříži a francouzskou modernou vydal sbírku *Nové verše* (1906), která již nebyla tak jednoznačně přijata a vzbudila spoustu rozporuplných reakcí. Například Lajos Hatvany¹⁵, spisovatel, kritik a literární historik napsal:...”nevidím rozdíl mezi Endre Adym a módní francouzskou kabaretní poezii. Mám za to, že tuto mou víru posilňují překlady Johana Rictuse z pera Adyho (...) Já díky překládání Baudelaira zatím cítím ještě jen baudelaireovský vliv (...) v celé sbírce.“¹⁶

Důvody nepřijetí nebyly v pouze v přílišném napodobování francouzských modernistů, Ady například o lásce mluvil úplně jiným způsobem než jeho současníci nebo ostře kritizoval maďarské společenské poměry. Směr, kterým se bude nadále ubírat, naznačil už v prologu *Nových veršů* – Goga a Magoga jsem já syn. Sám Ady si byl vědom, jakého přijetí se mu dostane. Proto pokládám za důležité zde opsat celou tuto báseň.

---

¹⁴ *Balogh, László: Mag hó alatt, Tankönyvkiadó, Budapest, 1976, str. 54, (Ady Endre, Poéta és publikum című írásában)*

¹⁵ Lajos Hatvany byl blízký přítel Adyho

¹⁶ *Balogh, László: Mag hó alatt, Tankönyvkiadó, Budapest, 1976, str. 54, (Ady Endre, Poéta és publikum című írásában).*

*Goga a Magoga jsem já syn,
marně do zdí buším, lomcuji vraty;
a přece zeptal jsem se vás:
Může se zaplatkat zde pod Karpaty?*

*Přes Verecke jsem slavnou cestou šel,
staromaďarskou písni sluch mi hučí;
smím u Děvína vtrhnout sem
s písněmi nových dnů, jež nově zvučí?*

*Vřící olovo mi vlijte do uší,
ať nový Vazul-zpěvák je ze mne,
hluchý pro nové písně života!
Surově šlapte mne, praničemně!*

*Však píseň lká a v mukách nemešská,
na nových křídlech v letu vlaje,
a nechť ji stokrát proklel Pusztaszer,
je vítězná, je nová, maďarská je!¹⁷*

Přesto, že se Ady svých prvních básnických sbírek zřekl, v Nových verších se pět básní z těchto sbírek objevilo - *A krisztusok mártirja* (Mučedník kristů), kterou zařadil do cyklu s názvem *A magyar Ugaron* (Na maďarském Úhoru), *Szívek* (Srdce), *Csókok* (Polibky), *A lápon* (respektive *Szívek messze egymástól*; Srdce daleko od sebe), které dostaly místo v cyklu *Szűz ormok vándora* (Sladké vrcholky putování). Dále báseň *A csókok átka* pod jménem *Vízió a lápon* (Vidina nad močálem) a báseň *Fantom*, která též dostala nové jméno, *Az én menyasszonyom* (Má nevěsta).

Nové verše byly podle Baudelairovský Květů zla rozděleny na různé části. Kromě zmiňovaného prologu jsou to tyto - *Žaltář paní Lédy*, *Na maďarském Úhoru*, *Zpívající Paříž* a *Sladké vrcholky putování*. Každá tato část se zabývá jiným tématem.

Žaltář paní Lédy zobrazuje složitý vztah k Lédě. Vztah plný protikladů, bouřlivý vztah, kdy se rozchody rychle střídaly s usmiřováním. Léda se v básních neobjevuje jako obyčejná žena, ale

---

¹⁷ Ady, Endre: *Sám s mořem*, Odeon, Praha 1966, str. 10

jako bohyně. Podle římské mytologie, byla Léda dcerou Árese, boha války, a ženou spartského krále. „Díky tomuto mýtickému obrazu ji Ady mohl nazývat královnou a sám sebe králem.“¹⁸ K Lédě se též vztahuje mýtus o jejím oplodnění Diem proměněným v labuť. Ady od začátku cítil, že tento vztah nebude jednoduchý, ale neuměl a ani nechtěl jej ukončit. Protože „vždy – a když je to možná, všem – zdůrazňuji, že díky vám jsem to, co jsem“, napsal Lédě v dopise z listopadu roku 1905. Díky tomuto vztahu se zrodil nový maďarský básník. Charakteristickou básní tohoto složitého vztahu je báseň s názvem *Héja-nász az avaron* (Jestřábí svatba na podzimním listí):

*Pryč odlétáme. V Podzim tklivý,
s křikem plačky, sebe chtivý.
Dva jestřábí s umdlenými křídly.*

*Zas nový dravci Léto vzruší:
nová jestřábí křídla buší
a zuří nové bitvy polibků.*

*Pryč z Léta štváni odlétáme,
v Podzimu někde skončit máme,
rozježení a zamilovaní.*

*Poslední svatbu prožijeme,
sobě v maso se zahryzneme
a zřítíme se na podzimní listí.¹⁹*

V cyklu Na maďarském Úhoru se objevuje téma Adyho vztahu k maďarství a maďarskému národu. Ady viděl, že je uherská společnost velmi konzervativní, a proto vystoupil tak kritickým tónem. Protože ji chtěl změnit. Obraz Úhoru si vypůjčil od Széchenyiho, u něhož je, rovněž jak u Adyho, obrazem maďarské zaostalosti.²⁰ Chtěl změnit smýšlení většinové džentry, ke kteréžto sám patřil a velmi dobře si uvědomoval zkostnatělost této společenské vrstvy. Věděl, že spouště lidí se nebude líbit číst si báseň

---

¹⁸ *Földessy, Gyula: Ady minden titkai, Magvető könyvkiadó, Budapest, 1962, str. 25*

¹⁹ *Ady, Endre: Sám s mořem, Odeon, Praha 1966, str. 19*

²⁰ <http://www.literatura.hu/irok/xszazad/eulira/ady.htm>

se stejným názvem jako celý cyklus Na maďarském Úhoru. Tento cyklus společně se Žaltářem paní Lédě vyvolal nejvíce rozporuplných a negativních reakcí.

Ve Zpívající Paříži se vedle motivu Paříže objevuje i předešlý motiv, motiv maďarství. Z celé sbírky tento obsahuje nejméně básní – sedm, z nichž tři vzdávají hold třem francouzským básníkům: Baudelairovi, Rictusovi (překladem) a Verlainovi. V ostatních básních se objevuje Adyho vztah k maďarství, a to tím, že přirovnává barbarské a nekulturní Uhry k Paříži. Nejsilněji se to projevuje v básni Na Gare de l'Este.

V Sladkých vrcholcích putování smíchal všechna předešlá témata a navíc zde můžeme najít téma nové, peníze, které odkazuje na následující básnickou sbírku Krev a Zlato. Tím Ady potvrzuje a posiluje to, co už vyřknul o lásce, maďarství, Uhrách, nových písničkách. Pomocí toho vytvořil jakýsi rámeček. Navíc v následující sbírce se všechna předešlá témata objeví a budou rozšířena o témata smrti a života, která potvrdí a posílí již napsané.

Rok po vydání Nových veršů, tedy roku 1907, spatřila světlo světa sbírka Krev a Zlato. Rovněž rozdělena na části – Příbuzný smrti, Maďarští Mesiáši, Odvěký Kaján, Peníze, náš pán, Lédina zlatá socha a Před zítřkem. Vzbudila obdobné reakce, jako předešlá básnická sbírka. Jen velký vliv francouzské poezie již nebyl tolik patrný, naopak Adyho osobitá přirovnání vytryskla naplno. Výše zmíněný Hatvany napsal: „Popadl jsem sbírku, na oči mi přišla báseň, jejíž název je Pláč pod stromem Života... zasáhla mě u srdce. Od té doby byl Ady můj a já navěky Adyho. Kdekoli jsem knihu otevřel, každá báseň zněla jednoduše pro mne.“²¹

V Lédině zlaté soše a v Maďarských Mesiáších najdeme pokračování motivů lásky a maďarství. Druhé téma vyznívá mnohem pádněji,

---

²¹ <http://magyar-irodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/setup/portrek/ady/hatvany.htm>

hraje v tom roli i to, že Ady musel po pádu tzv. darabontské vlády uprchnout do Paříže, sám předpovídal, že bude označen jako zrádce národa.²² Cyklus Lédina zlatá socha zase vzbuzovala veřejné pohoršení. Na svou dobu svým nezvykle erotickým zabarvením a i díky tomu, že Léda byla vdaná, o pár let straší a byla židovského původu (v té době byla společnost velice antisemitská).

Motiv smrti či života je nejvíce obsažen v cyklech Příbuzný smrti a v Odvěkém Kajánovi. Zde nejvíce vychází najevo Adyho smrtelné onemocnění. Ady, jakožto velký milovník života, se musel smířit s tím, že je jednou nohou v hrobě. Charakteristická je báseň Příbuzný smrti.

Motiv peněz se v cyklu Peníze, náš pán sice neobjevuje poprvé, zato však nejhojněji. Poprvé jsme se s ním mohli setkat v Nových verších a v básni s názvem Boj s Velmožem, „zde „prasečí hlava“ znázorňuje hmotný blahobyť“²³ jehož je potřeba ke kvalitnímu životu.

V následujících sbírkách se tento postoj přemění na soucit s chudými lidmi. Tato přeměna se nejsilněji představuje v básni Rotschildský palác (ze sbírky Na voze Eliášově) – „ve čtvrtém verši se po „plamenném hněvu“ osobní zanícení přehoupne do solidarity s chudými, s odpadlíky životního štěstí, a s tím se vzdělaný člověk (Ady) významně ztotožňuje v celém básnictví o penězích. „Lidské slzy v slaném moři, cítím, že to jsou mé galeje...“²⁴ V básni Peníze, náš pán hraje peníze hlavní roli v lidském štěstí, svobodě a v lidském společenství:

Až zas pár zlatek kápne bídných,
zas boha budem smět dělat,
ó boha dělat dva či tři dny!²⁵

---

²² <http://magyar-irodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/setup/portrek/ady/aepaly6.htm>

²³ *Földessy, Gyula: Ady minden titkai, Magvető könyvkiadó, Budapest, 1962, str. 42/43*

²⁴ *tamtéž, str. 105*

²⁵ *Ady, Endre: Sám s mořem, Odeon, Praha 1966, str. 98*

V Adyho třetí sbírce z roku 1908 (nepočítáme-li básnické sbírky z let před rokem 1900), Na voze Eliášově, jsou zachovány staré motivy – milostné (Lédiny), maďarství, peníze a básně o smrti. Kromě nich se zde objevil nový motiv, motiv Boha a tak jak na něj Ady pohlížel. A opět je tato sbírka rozdělena na cykly – Pod horou Sion, Zimní Uhry, Mezi Lédinými rty, Zpěv ulice, Květy smrti: polibek v zemi Krále Chladu, Herkules z donucení.

Už v dřívějších básních o maďarství Ady používal prvky z maďarských mýtů nebo dějin, ale zde jsou ještě hojněji zastoupeny – mimo jiné je to bitva u Moháče, jakobínské hnutí nebo postava Jiřího Dózsy²⁶. Tyto prvky využíval k lepšímu zobrazení současnosti. Například v cyklu Zpěv ulice jméno Jiřího Dózsy slouží k vyjádření Adyho stanoviska. V básni pod názvem Vnuk Jiřího Dózsi se navíc spojují motivy maďarství a peněz.

Pro sbírky z let 1908-1912, tedy Na voze Eliášově, Rád bych, aby mě milovali, Verše všech tajemství a Unikající život, je charakteristický motiv Boha. Vedle Bálinta Balassiho je Ady jedním z nejvýznamnějších maďarských básníků o Bohu. Ady byl věřící člověk, kterému se nelíbil bigotní církevní systém a raději si vlastní cestou hledal Boha. „Je zajímavé, že těmto básním se vyhnula tehdejší kritika.“²⁷

V básních není zobrazení Boha jednotné, někdy je z pohledu vroucně milujícího věřícího, podruhé z pohledu „nevěřícího Tomáše“. Například rozdíl v básních *Az Úr érkezése* (Příchod Hospodinův) a *A Sion-hegy alatt* (Pod horou Sionem). V první básni Bůh přichází oděn v šat slávy a zůstává. Ve druhé pak se zjeví jako „tulák“, zapomenutý starý pán a tak i odchází. Je to rozdíl v uvědomování si Boha z pohledu dítěte a z pohledu dospělého.

---

²⁶ viz níže, str.

²⁷ <http://www.literatura.hu/irok/xxszazad/eulira/ady.htm>

Všechny výše zmíněné motivy se vynořují v celém Adyho básnictví, ale některé trochu pozměněné. Motiv Lédy postupně přejde ve verše milostné, Lédino jméno vymizí – naposledy se zjeví ve sbírce Na voze Eliášově, potom milostné básně hovoří o bezejmenné ženě. Motiv Paříže úplně zmizí v roce 1914 s básní Naposled ještě do Paříže. Motiv smrti a života se rozšíří na motiv lidského osudu a smutku. Básně maďarství, peněz, proletariátu se stanou snad ještě radikálnější.

Do roku 1914 skoro každý rok zveřejňoval Ady nové básnické sbírky – Rád bych, aby mě milovali 1909, Básně všech tajemství 1910, Unikající život 1912, Margita chce žít 1912, Láska sama k sobě 1913 a Kdo mě viděl 1914. Během první světové války se Ady odmlčel, tedy přesněji – v tomto období veřejně nepublikovala, ale psaní nezanechal.

Po válce roku 1918 Ady vydal svou poslední sbírku básní, pod názvem V čele mrtvých. „Ačkoliv pár charakteristických básní zůstalo, zrodila se spíše sbírka jako výsledek pečlivých úvah, podobající se básnické sbírce Krev a Zlato, jaké jsme v jeho uměleckém životě od té doby nenalezli.“²⁸ Díky válečným zkušenostem se Adyho poezie změnila. Aby lépe popsal svět, „našel svůj vlastní, prostý a monumentální výraz.“²⁹ V prologu Ady napsal - *Hát ahogyan a csodák jönnek, Úgy írtam megint ezt a könyvet. Se nem magamnak és se másnak: Talán egy szép föltámadásnak.* (Stejně jak zázraky přicházejí, Tak jsem napsal opět tuto knihu. Není ode mě ani od jiného: Snad od pěkného vzkříšeného).

Pro tuto sbírku je význačné protiválečné, pacifistické stanovisko. Podobné myšlenky jsou i v úplně poslední sbírce Poslední loď, která ovšem vyšla až po Adyho smrti v roce 1923. Zde se nachází poslední Adyho báseň, kterou napsal na podzim roku 1918. Tak se uzavřelo

---

²⁸ <http://magyar-irodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/setup/portrek/ady/aepaly13.htm>

²⁹ Pražák, Richard a kolektiv: Dějiny Maďarska, Masarykova univerzita v Brně, 1993, str. 228

celé Adyho dílo, které je vystaveno stejně pečlivě jako gotická katedrála.³⁰

---

³⁰ o tom píše například Petr Rákos ve své studii „Statika“ a „dynamika“ Adyho díla: S obměněním Goetheových slov lze říci, že Adyho poezie je jediná mohutná fuga, jejíž vůdčí motivy navozuje již ouvertura, po ní se postupně rozvíjejí věty, vstupují nové a nové motivy, aby pak v závěrečné větě zazněly všechny ve své tajuplné složitosti a splynuly v jedinou mohutnou harmonii.“ Něco podobného říká jinými slovy i veliký spisovatel, esejista, Adyho obdivovatel László Németh: „Oč snadněji lze prohlédnout půdorys a kontury této velkolepé katedrály, o to nepřehledněji se jeví výpovědi jednotlivých básní. Toto dílo neříká nic dvakrát. Věčně nové motivy se vynořují z každého nového svazku s novou tváří a každá báseň je novým tvrzením, novým zjevením nebo – jak on by to řekl – novým tajemstvím, které musí promluvit zvláštním jazykem, zvláštní a je jemu vlastní výrazovou formou. Je pošetilé odhadovat, zda má nesmrtelných básní pět či padesát. Katedrála může mít lépe nebo hůře vytesané sochy, žádná se však nesmí srazit. Každá vyjadřuje něco a dohromady vyjadřují chrám.“

2. kapitola – Básnické sbírky

„Pověste mne, pokud rozumím“ řekl Ignotus³¹ o Adyho jedné typické symbolické básni.

Proniknout do sítě symbolů bylo složité jak pro Adyho současníky, přátele i pro nás. Co může znamenat černý klavír, princ-Ticho, staří mládenci, rozhrkaný vůz a mnoho dalších? V dřívějších básních jsou symboly spíše metaforami, víme přesně, co znamená polibek, žena, maďarský úhor nebo hřbitov, a ty nám můžou poskytnout klíč k pochopení následujících symbolů.

K lepšímu porozumění nám může pomoci také celé Adyho dílo (novinářské články nevyjímaje), historické události a události z básníkovy života. Jednotlivá témata rostou a prolínají se. Po uveřejnění Nových básní psali čtenáři – „zda je možné, aby ta nebo tamta báseň či verš nemohli být vysvětleny?“. Načež Ignotus odpověděl – „básnickému jazyku se nemusí rozumět, a není ani důležité, aby se rozumělo.“³² Je možné, že sám Ignotus nerozuměl všemu, co Ady napsal. To může potvrdit i slavná Ignotova věta o básni Černý klavír – „Krásná, ale nerozumím ji.“ Ale doopravdy není důležité porozumění? Má Ignotus pravdu? Nebyl právě Ady takovým básníkem, který chtěl, aby se správně porozumělo jeho náhledu na svět, aby změnil stávající poměry?

„Každý symbol má dva významy: první význam je ikonický obraz, který se blíží k jazykovému významu obrazu, druhý je ten význam, který do obrazu dal sám autor...“³³ Co tedy vlastně Ady vložil do svých básní?

Pro Adyho poetiku je charakteristický secesní styl, pouze v posledních dvou sbírkách chybí. Tento styl charakterizuje symbolismus, nový rytmus nebo opakování slov či hlásek. Toto

---

³¹ Ignotus – maďarský novinář, literární kritik a první šéfredaktor časopisu Nyugat

³² Földessy, Gyula: Ady minden titkai, Magvető könyvkiadó, Budapest, 1962, str. 9

³³ Balogh, László: Mag hó alatt, Tankönyvkiadó, Budapest, 1976, str. 12

opakování Ady často používal (Frigyes Karinthy to trefně parodizoval v knize Tak píšete vy v básni S hlavami trpaslíků? - "To jste se zbláznil? / To jste se zbláznil? / Že všechno dvakrát říkáte/ dvakrát říkáte?"). Právě díky tomuto dekadentnímu, symbolistickému stylu mohl Ady jednoduššími slovy zobrazit svůj náhled na svět. V programu symbolistů je psáno: „už v našich znacích byla centrifuga: co člověk, to svět, co básník, to zvláštní znázornění světa. Není dovoleno zabývat se jiným vkusem, světovým vkusem, nýbrž je nutností vzdávat hold vlastnímu géniovi, vlastní inspiraci, ačkoliv se jí nerozumí.“³⁴

Ady vnímal svět jako velké tajemství, které se každý pokouší odhalit. Proto své básně zahaloval do symbolů, do kterých schoval své chápání světa, tajemství. Na každém čtenáři záleží, zda symboly pochopí či nikoliv. Sám Ady pak neměl rád vysvětlování svých básní.³⁵

Lepšímu porozumění nám může pomoci kompozice sbírek. Větší část Adyho sbírek je řazena do různých cyklů, kterým dává jméno rozhodující báseň, stejně jako celé knize. Celé jeho životní dílo je dokonale promyšleně vystavěno, kde všechno souvisí se vším: „Ady uplatnil ve svých tematicky různorodých sbírkách svou tvůrčí schopnost, svůj způsob skládání básní. S takovým výsledkem utvořil obrovskou síť znaků, úplný systém znaků, který v následujících sbírkách přirozeně rozvíjel, motivoval, ale systém zůstal stejný.“³⁶

Jako příklad nám poslouží sbírka Na voze Eliášově, která má sedm cyklů. Tyto cyklusy tvoří pravidelnou kompozici. První cyklus, Pod horou Sion (*A Sion-hegy alatt*), souvisí s posledním cyklem - Herkules z donucení (*A muszáj Herkules*). Spojujícím tématem je pro ně Bůh, ale Herkules z donucení souvisí ještě s dalším tématem, a sice s

---

³⁴ Tolnai, Gábor: Irodalomtörténeti közlemények, 1954, ročník 58., číslo 2., str. 129

³⁵ Oláh, Örsi Tibor: Ady Endre költészetének motívumrendszer, Budapest, 2003, str. 9

³⁶ Balogh, László: Mag hó alatt, Tankönyvkiadó, Budapest, 1976, str. 31

tématem smrt-život. Stejně tak souvisí druhý a šestý cyklus, jejichž tématem je maďarství, respektive básníkova vlast. A nejenom v tom, ale i v podobném pojmenování – Zimní Maďarsko (*A téli Magyarországon*) a V zemi Krále chladu (*Hideg király országában*). Poslední dvojicí je třetí cyklus Mezi Lédinými rty (*Léda ajkai között*) a Květina smrti: polibek (*Halálvirág a csók*). Již podle názvů můžeme uhodnout, co bude jejich tématem – láska. V prvně zmíněné je to jen láska k Lédě, ve druhé zase láska k ženám, k matce, k lidstvu. V cyklu Zpěv ulice je úplně jiné téma – společenská revoluce.

Podobné, ale ne tolik přísné, rozdělení mají i ostatní sbírky. Navíc jednotlivé básně ve všech sbírkách se vzájemně doplňují. Těmto básním se říká příbuzné básně. Například příbuzný verš básně Zimní Maďarsko (*A téli Magyarországon*) najdeme ve sbírce Krev a Zlato (*A rég-halottak pusztáján*) nebo v Básních všech tajemství Nížina z vlaku (*Gőzösről az Alföld*). V těchto verších zachází s myšlenkou Istvána Széchenyiho: „Kde lidé nad lidmi panují tyransky. Kde vládci tyranizují lid, tam se místo květů na loukách sbírá katafalk a celá země pustne.“³⁷ Báseň *A rég-halottak pusztáján* není přeložena do češtiny, proto příkladem uvedu zbývající dvě (které se nachází v českém výběru Sám s mořem).

Zimní Uhry	Nížina z vlaku
Rovinou mímím v zimě tuhé, a že jsme mrtví, pocit mám, že bez snů sníme, já i tam venku samoty Uher.	Stromy nechtějí, ani květ, ani žít s Němci v pokoji či přerodit se vděčně – o tučném Nic sní věčně.

Opakující se motivy nám můžou pomoci zodpovědět otázku, co že znamená tento obraz, tamten symbol. Ady nepoužíval jednoduché symboly, proto je velmi nebezpečné přesně říci, co znamenají, ale pomůže nám, v jakém cyklu se nachází. Například v básni s názvem

³⁷ *Földessy, Gyula: Ady minden titkai, Magvető könyvkiadó, Budapest, str. 90*

Do Paříže vklouzla Jeseň, je zřejmé, že podzim je symbolem smrti, protože se nachází v cyklu Příbuzný smrti. Ve stejném cyklu je už zmiňovaná báseň – Černý klavír. „Podle Adyho, který rozhodně prohlásil, je černý klavír osud... Člověk neustále bojuje se svým vlastním osudem... Člověk je slepým klavíristou, proto nemůže vědět, jak na něj hrát.“³⁸ Osud je pevně spojen s životem a lidský život končí smrtí, báseň se proto zase točí kolem tématu smrti.

Ve spoustě Adyho básnických sbírkách je častým symbolem obraz vody, respektive moře. Téměř v každé sbírce se tento obraz objeví, a je nositelem stejného výrazu, ale v téměř poslední básni se objasní, co znamená doopravdy. V posledních básních sbírek *Nové verše a Krev a Zlato* se zjeví obraz vody. V básni *Új vizeken járok* voda znamená něco nového, nové horizonty. To odkazuje na Adyho jako básníka-filosofa, jak řekl Nietzsche: „Filosof je člověk, jenž má potřebu zítřka a pozítřka, jenž je vždy proti ideálům dneška.“³⁹

Stejnou myšlenku najdeme v básni *Od Éru k Oceánu*: „Chci, neboť zoufale si troufám/ a zázrak světa je v tom činu:/ od malého Éru jsem vyšel/ a s velkým svatým Mořem splynu!“ Tato myšlenka se opět objevuje v básni *A tünődés csolnakján*, která není do češtiny přeložena, ze sbírky *Básně všech tajemství (A minden titkok versei)* se opět objevuje tato myšlenka. Touto geniální kompozicí Ady propojuje a zesilňuje své myšlenky. A potvrzuje je ve své básni *Az utolsó hajók*. Tato báseň byla zveřejněna, když István Tisza, s jehož politikou Ady nesouhlasil, prohlásil, že Uhersko prohrálo válku. „A tak je moře symbolem velkých citů, duševní rozlehlosti, širokých, velkých horizontů, svobody, nekonečna. Je to poprvé v chodu světa skutečné znázornění obrazu moře.“⁴⁰ Tím se vyluští symbol moře, vždycky totiž moře znamená nekonečnost.

---

³⁸ *Földessy, Gyula: Ady minden titkai, Magvető könyvkiadó, Budapest, str. 56*

³⁹ *tamtéž, str. 44*

⁴⁰ *tamtéž, str. 299*

Stejným způsobem fungují jiné symboly. V Adyho sbírkách symboly tvoří síť, které podporují kompozici. To čtenářům pomůže a usnadní pochopení Adyho jednotlivých básní i celého díla.

3. kapitola – Český překlad

Překladatel nemůže být jako stroj a překládat slovo od slova, musí brát v potaz kontext, estetické hledisko a celkově jak dílo působí. Záleží na díle samotném, každý žánr klade na překladatele jiné požadavky. Dovoluji si připojit tabulku z knihy „Umění překladu“ od Jiřího Levého, kde různé elementy sdělení v překladu můžou zůstat INVARIABILNÍ (i) či VARIABILNÍ, tedy ty prvky, které se můžou změnit a význam sdělení se nezmění a naopak.

	odborný text	publicistická a rétorická próza	umělecká próza a drama	volný verš	pravidelný verš	hudební text (libretto)	dabing
denotativní význam	i	i	i	i	i	i - v	i - v
konotativní význam	v	i-v	i	i	i	i	i
stylistické zařazení slova	i-v	i	i	i	i	i	i
větná vazba	v	i - v	i	i	i	i	i
opakování zvukových kvalit (rytmus, rým)	v	v	v	i - v	i	i	i - v

Jak vidno překlad pravidelného verše musí zůstat ve všech uvedených kategoriích invariabilní, přesto zůstává pravidlem, že je důležitější zachovat význam konotativní než denotativní. To kterak básník působí na čtenáře ve svém jazyku, musí být zachováno i v překladu. Že je tento úkol dosti neskutčný si ukážeme právě na příkladu Endre Adyho.

Překlad Kamila Bednáře a Ladislava Hradského není prvním pokusem představit Adyho českým čtenářům, ale je doposud nejobsáhlejší (199 básní). A, co považuji za důležité, je víceméně věrně zachované řazení. Jak už bylo výše popsáno, Ady postavil chrám z básní, kde nemůžeme vynechat pro celistvost a působení celku, ani jednu cihlu. Stejně tak pro pochopení. Symboly, které používá, na sebe navazují, proplétají se mezi sebou a usnadňují nám lepší porozumění.

3.1. Ady revoluční

Kvůli zásadě, že se do překladových sbírek vybírají básně nejlépe přeložené, je tento moment důmyslně vystavěné stavby přerušen. Rozumím, že přeložit všechny básně je nadlidský výkon a lidem, co neumí maďarsky a chtějí pochopit Adyho velikost nezbývá v podstatě nic jiného než se maďarsky naučit, ale na určitých místech vynechání básně či lépe řečeno přerušení následnosti překáží k lepšímu pochopení a k umocnění dojmu. Jako příklad použiji báseň Vidina nad močálem (*Vízió a lápon*). U Adyho se tato báseň nachází v Nových verších, v cyklu *Szüz ormok vándora* (Sladké vrcholky putování) mezi básněmi *A csókok átka* (Prokletí polibků) a *Az én menyasszonyom* (Má nevěsta) – tato báseň se v Sám s mořem nachází v oddíle Léda a Paříž - obě tyto básně se řadí k milostným básním, pojednávají o skrýši, kterou láska poskytuje milencům před krutým světem. Před světem, který je popsán právě v básni Vidina nad močálem. V českém souboru se nachází v oddíle Prapor krve, který je věnován Adymu jako revolucionáři a je poplatný době vzniku překladu. (Že by to bylo tím rudým praporem, kterým Ady mává?) V češtině má tedy báseň revoluční podtón a působí jednoznačněji.

Většina Adyho revolučních básní vyznívá v češtině jinak než v originále. Vysvětluju si to jedině dobou, kdy překlady vznikly, tedy 60. léta 20. století. Není to pouze zavádějícím řazením, ale i

používáním slov, které v češtině působí pejorativněji. Například báseň *Zasněžené hory a Riviéra (Havasok és Riviéra)*:

<p><i>Mi csak szögeljük büszke kínban Fejünet a hideg egeknek S lábunk alatt finom urak, Parfümös, víg urak nevetnek.</i></p>	<p>My v hrdých mukách vbity máme hlavy v té chladné nebes báni a u našich pat navonění se baví uhlazení páni.</p>
<p><i>Mi védjük őket, mi: a Végek. Gömberedett, nagy testünk óvja S végzi, hogy másoknak legyen Sok-sok boldog tavaszi óra.</i></p>	<p>A my je chráníme, my Výspy. Prostydlé naše mocné tělo jim střeží mnohé šťastné chvíle, aby vždy panstvo jaro mělo.</p>

Na místo Adyho neutrálního *mások* je v překladu použito *panstvo*, které působí na českého čtenáře mnohem zabarveněji a posouvá se vyznění celé básně do jiného, snad i revolučnějšího tónu.

Posledním příkladem, kdy špatné řazení básní a použití významově jednoznačnějších slov, z básní a z Adyho dělají básníka komunistického ražení, jsou *A Hadak utja* (Hvězdná cesta vojsk) a *Dózsa György unokája* (Vnuk Jiřího Dózsi). Ačkoliv si Ady velmi dobře uvědomoval materiální rozdíly napříč společenskými vrstvami, stěží si představit, že své „revoluční“ básně chápal tak, jak jsou interpretovány v českém překladu let šedesátých. Jak už je naznačeno výše – část uherské společnosti, džentry, nechtěla připustit změny a žila v zakonzervované bublině. Sám Ady pocházel s této vrstvy a nejprve naději v modernizaci uherské společnosti viděl právě v těchto zchudlých šlechticích. Po zjištění, že tato vrstva zahnívá zaživa ve svých staromódních ideálech, ji chtěl probudit, a proto psal básně, které spíš než nabádání k revoluci měly za úkol probudit džentry ze svého pomýleného snu.

V básni *Hvězdná cesta vojsk*, v originálu *A Hadak utja*, což znamená *Mléčná dráha*, je zavádějící již překlad názvu. Zarážející pak je, že se v překladu vyskytuje pouze slovo *rudá*. Tato báseň je v originálu pojatá jako úsvit nových pořádků v zemi a barvy, které Ady používá, mají evokovat právě vycházející slunce – červené,

ohnivé nebe. Již v první sloce je *Vörös jelek a Hadak Utján:*, v překladu pak *Hvězdná cesta vojsk – Mléčná dráha – žhne: V* originálu je obraz pomalu mizejících hvězd jemně obarvených novými slunečními paprsky, kdežto v překladu už slovo *žhne*, připravuje čtenáře na revolučnější vyznění a zavádí na jinou cestu, která se plně rozvine v páté sloce:

<p><i>Dobban a Föld s piros virágos, Nagy kedvvel a Napot köszöntjük. És láng folyó, szent láng -folyó Minden utca, ha mi elöntjük.</i></p>	<p>Zaduní zem a s rudým kvítím bujare Jitro uvítáme. Ohňovou svatou řekou budou ulice, až je rozhoupáme.</p>
---	--

Místo červené je zde rudá, kvůli rytmu a slovo *Nap* může znamenat den, ale i slunce a právě zde má tento význam. V této sloce *Ady* zabarvení nebe přesunul dolů na zem, pomáhá si slovesem *elönt* – zalívat (v tom smyslu, že slunce zalilo červení ulice). České rozhoupat zde působí neadekvátně. V sloce následující je v českém překladu, opět aby se zachoval rytmus a rým, navíc rudý hněvem! (*toť rozbřesk Uher, rudý hněvem!*, v maďarštině *S pirkadása a magyar égnek.*) s vykřičníkem, který v originálu chybí.

A nakonec báseň *Vnuk Jiřího Dózsi*. Zde se vyskytuje další problém během překladu *Adyho*. *Ady* rád odkazoval a to především v těchto básních o znovuzrození uherské společnosti, do minulosti a na historické postavy. Jedním z nich je právě *Jiří Dózsa*, který byl v 16. století vůdce rolnického povstání, po potlačení byl *Dózsa* popraven na rozžhaveném trůnu a sněden svými spolubojovníky, tuto událost popisuje *Ady* v básni nazvané velmi cynicky *Na hodech Jiřího Dózsi*, která otevírá cyklus *Az utca éneke* (Zpěv ulice), jenž obsahuje už zmíněnou báseň *Hvězdná cesta vojsk*. Báseň *Vnuk Jiřího Dózsi* tento cyklus uzavírá a pomáhá nám tak lépe interpretovat básně v něm obsažené. Na českého čtenáře, který se o dějiny Maďarska příliš nezajímá, tato báseň nebude působit stejným způsobem jako na *Maďara* a kvůli českému překladu opět revolučněji.

Dózsa György unokája vagyok én, Népert síró, bús, bocskoros nemes. Hé, nagyurak, jó lesz tán szóbaállni Kaszás népemmel, mert a Nyár heves.	Jsem vnukem Jiřího Dózsi, já, smutný, pro svůj lid plačící zeman bosý. Hej, páni, čas je promluvit s mým lidem – Léto je žhavé a lid třímá kosy!
--	---

V českých překladech se častěji používá interpunkce, která napomáhá k jinému vyznění. Jako v posledním verši, kdy v maďarštině lid kosy netřímá, ale má je pouze v rukou a právě v češtině, díky vykřičníku, lid pány ohrožuje.

Ady oproti již zmíněnému Petőfimu nebyl básník revoluce, ve smyslu rozpoutat násilí. Sám vyděl, že stávající uherská společnost spěje ke svému zániku a jeho revoluční básně, jsou spíše varováním, zvednutým prstem.

3.2. Adyho maďarství

K předešlému se vztahuje i Adyho vnímání své domoviny, svého národa, ale tentokrát ne z pohledu politického či společenského, ale spíše citového. V českém výběru je bohužel vynechána zásadní báseň s touto tematikou – *A föl-földobott kő*. Ady zde popisuje svůj vztah k Uhrám, podobně jako vyhozený kámen, co se opět silou gravitace vrací k zemi, se stejně tak Ady, který se ze svých cest do Paříže, z města přepychu, moderny, vrací zpátky do vlasti, do zaostalých Uher. K básním s touto tematikou bych zařadila i Adyho vztah k rodné vesnici, k matce a celé své rodině.

Tato tematika opět nemůže českého čtenáře natolik oslovit, ale jsou v ní obsaženy všeobecné věci, s kterými se potýká téměř každý, kdo se ocitl na delší čas v cizině. Porovnávání se nevyhne nikdo. Ale opět je to velmi vázáno na specifika doby a ani zde už Ady nebude působit natolik protichůdně jako na své současníky. Ady nebyl básník

průměru, buď byl milován, anebo nenáviděn, i díky tomu je významným básníkem, protože dokázal rozdmýchávat emoce a provokovat k jinému myšlení. Pro současné čtenáře je to spíše odraz doby a například pro historiky dobrý materiál pro lepší pochopení tehdejších poměrů.

V těchto básních se též v překladu vyskytují slova s jiným zabarvením či dokonce významem, ale na celkové vyznění básně to nemá takový dopad. Například v básni Vyznání Dunaje (*A Duna vallomása*) v první sloce je v maďarštině *ez a vén róka*, což je do češtiny přeloženo jako *ten chytrák starý*. Toto je spíše pouze vysvětlením významu až doslovností. Větší problém se vyskytuje v šesté sloce téže básně:

<p>„No, vén korhely, láttál egy-két csodát, <i>Mióta ezt a tájat mossa</i> <i>Sápadt vized, árnyás, szörnyű vized,</i> <i>Mely az öreg árnyakat hozza.</i> <i>Gyónjál nekem, vén falurossza.</i>”</p>	<p>„Rci, pijane, zřels dost už divů, jak tak omýváš břeh a hlíny svou kalnou vodou, plnou přízraků a plavící sem dávné stíny – svěř se mi, starý mluvko líný!”</p>
---	---

Ady v celé básni popisuje rozhovor s Dunajem v jarním období, kdy je řeka rozvodněnější a divočejší. V této sloce je tento obraz nejpatrnější, kde spolu s různými naplaveninami putují před Adym i staré přízraky a vše je to podtrženo v posledním verši slovem *falurozzsa* (doslovně postrach vesnice, tedy povodeň). V češtině starý mluvka líný v čtenáři spíše evokuje vodu klidnou, letně hnijící. I když tyto rozdíly zásadně neovlivňují ráz básně, Adyho budování atmosféry postupnou gradací se tu ztrácí.

To samé můžeme pozorovat v básni Odvěký Kaján, ve které Ady důmyslně popisuje zápas se svým starým, pohanským, maďarským já. Jedná se doopravdy o krutý souboj, bujné večírky se střídají rychle a básník si ani nemá čas odpočinout. Je to vlastně Adyho vyznání, kdy se ráno v morální kocovině vrací z další pitky. Proto

v poslední sloce český překlad slova *torna* (ve smyslu zápas) jako mejdan, tento krutý boj nevystihuje a dokonce zlehčuje.

U Adyho je velmi časté opakování slov, které dokáží podtrhnout jakoukoliv atmosféru. Bohužel toto opakování se v češtině málokdy dodržuje. Dobře viditelné je to v básni Rolník Léto (*A paraszt Nyár*):

<i>Boldog, ki mindig ujrakezd, Boldog, kit az élet maraszt, Boldog, aki vigán kaszál, Boldog, aki paraszt.</i>	Šťasten, kdo začíná vždy znova a koho život neodhodí, šťasten, kdo rozesmátý kosí, když rolníkem se zrodil.	Šťasten, kdo začíná vždy znova, šťasten, koho život neodhodí, šťasten, kdo rozesmátý kosí, šťasten, kdo rolníkem se zrodí.
--	--	---

Vynechání opakování je v češtině celkem nepochopitelné, dokonce jeho zachování by dodrželo i Adyho rytmus, jak jsem si dovolila ukázat v poupravě překladu Hradského a Bednáře.

Nedodržováním tohoto opakování slov se v češtině díky tomu ztratí jasná provázanost básní mezi sebou a s tím podtrhnutí jejich významu. Ke sbírce *Szeretném ha szeretének* (Rád bych, aby mne milovali) slouží báseň *Ani potomek, ani předeek* jako prolog a začíná v originálu „*Sem utódja, sem boldog őse, sem rokona, sem ismerőse*“, právě podobný postup se objeví v básni *Bujdosó kuruc rigmusa*, která je řazena jako druhá báseň celé sbírky. Zde opět nedodržení posloupnosti ztrácí okamžik důmyslné výstavby. V Sám s mořem se prolog nachází jako poslední báseň cyklu Léda a Paříž, *Bujdosó kuruc rigmus*, a v překladu *Kurucova píseň ve vyhnanství*, se nachází v cyklu Hunie a mezi nimi je tolik jiných básní, že českého čtenáře spojení těchto dvou ani nenapadne.

Právě pro lepší pochopení *Kurucovy písně* je potřeba jak prolog, tak i báseň, která ji bezprostředně předchází, a tou je *Ond vezér unokája* (Vnuk vůdce Onda). Právě v poslední sloce prologu Ady prosí, aby někomu patřil, aby byl milován. Tyto touhy projektuje do básně

následující, kde se snaží ztotožnit s bájným Ondem, který společně s Arpádem přivedl Maďary do Panonské nížiny. Zde, zjišťuje, že k někomu patří, že je podle rodu, podle krve Maďarem, ale jeho sny jsou jiné. Že je k Uhrám pevně vázán, i když se jich štítí. A s touto myšlenkou si dále hraje v básni následující, v *Kurucově písni ve vyhnanství*. Kde se ocitá mimo domovinu, kde mu je lépe, ale šírá ho stesk po vlasti. V *Kurucově písni ve vyhnanství* v prvních čtyřech slokách jsou Uhry popsány jako macešská země, která se ke svému obránci otáčela zády. To se právě mění předělem, který v originálu odkazuje na *Sem utódja, sem boldog őse*. Báseň pak končí, vyznáním přesto, že je v cizině lépe na vlast se nedá zapomenout.

Adyho revolucionářství i vztah k vlasti jsou velice specifickými tématy, které jsou proto do ostatních jazyků nepřenosné. Stejně tak do češtiny. Dnešnímu čtenáři takto tematicky laděných básní chybí stejné historické podvědomí, podobné společensko-politické zkušenosti a v neposlední řadě již chybí citové pouto k těmto událostem. Tím se v překladu ztrácí jedna stránka Adyho velikosti, a sice jeho vnesení nových myšlenek do maďarské literatury, jeho rozporuplné přijetí a význam pro následující generace básníků. S těmito věcmi si nemůže poradit ani sebelepší překladatel, a pokud přeci ano, nemohly už by se básně v češtině odkazovat do maďarské historie a popisovat společenskou situaci začátku 20. století. Ale byl by to pak Ady?

Toto je jeden aspekt Adyho nepřeložitelnosti, ale zaměříme se teď na témata obecnější, která se dotýkají každého člověka v každé době, a těmi jsou láska, vztah k penězům, k Bohu nebo smrti. V některých překladech těchto básní se vyskytují velké nepřesnosti, ve kterých se Ady ztrácí.

3.3 Adyho láska

V překladech těchto básní se velmi často vyskytuje osobnější vnímání lásky než v samotném originále, nebo aktivnější role básníka. Ady byl velkým milovníkem žen, v momentě kdy potkal Lédu, začal poznávat nejenom slasti lásky, ale i strasti. Nejistota vztahu, vášnivá touha po milované osobě při dlouhém odloučení a s tím spojená žárlivost, hádky, které ústili v usmíření. V podstatě Ady ve svých milostných básních popsal stavy zamilovaného člověka, do té doby v maďarské poezii přehlížené. Soustředil se totiž nejenom na lásku duševní, nýbrž i na tělesnou stránku tohoto citu.

A v tom je jedno z úskalí překladu. Snad je to tím, že se překladatelé rděli, když překládali básně erotického ražení. Tak například v básni Marie a Veronika (*Mária és Veronika*) je význam zmírněn. V originále Ady popisuje svůj vztah k matce – Marie a k Lédě – Veronika. Kdo že ho učil lásce, z čeho se zrodil?

<i>Ő küldött csókkal az életbe S tudtam, hogy testem miért töröm: Az életért. És mi az élet? Asszony-öröm, asszony-öröm.</i>	S polibkem v život poslala mne a já znal, proč jdu na mučení: pro život sám. Však co je život? <u>Náruč ženy, náruč ženy.</u>
--	--

Zde Ady jasně odkazuje na ženský klín, na lůno. Spojuje zrození s láskou, s milostným aktem. V českém překladu láska působí příliš nevinně.

Ady svou nejistotu v lásce často vyjadřuje pasivním postojem, nejistotou vyjádřenou podmiňovacím způsobem a používání slov se všeobecným významem, která jsou do češtiny někdy překládána velmi osobně a tím se z Adyho stává příliš romantický básník. Je to i způsobeno tím, že kvůli rýmu se v překladu objevují adjektiva navíc, která vyznění básně zbarvují. (Tento fakt se netýká pouze milostných básní, vyskytuje se všude. Kde Adymu stačí jedno slovo, v překladu se objeví jedno dvě navíc, kde Ady použije symbol, který

má mnohem obecnější význam, v češtině bývá velmi často dovysvětlen.)

Například v básni Má nevěsta (*Az én menyasszonyom*) se vyskytuje spousta slov navíc, které dovysvětlují význam, anebo z mnohovýznamového slova se stane jednovýznamové. A dále se tu objevuje další výše naznačený problém, pro Adyho charakteristické opakování slov není dodržováno. Celkové vyznění v překladu tak působí mnohem patetičtěji, vyumělkovaněji.

<p><i>Ha vad viharban <u>átkozódva állunk</u></i> ... <i>Ha egy-egy órán <u>megtelik a lelkünk</u></i> ... <i>Szárnyaljuk együtt bé a <u>mindenséget</u></i> ... <i>Együtt kacahnák <u>végső búcsút intve,</u></i> <i>Meghalnák együtt, egymást <u>istenítve.</u></i></p> <p><i>Meghalnák, mondván: „Bűn és szenny az élet, Ketten voltunk csak tiszták, hófehérek.”</i></p>	<p>Budem-li <u>čelit</u> bouři v hrdém klení ... A zwichří-li nám duše vášní běsi ... kéž bychom <u>vesmír</u> spolu křižovali ... S výsměchem bychom <u>světu</u> <u>sbohem</u> dali a umírajíce se zbožňovali, pravíce: Hřích je život, kal <u>a trny,</u> jen my dva byli čistí, bez poskvrny.</p>
--	--

Ještě lepším příkladem pro nedodržení opakování slov je v básni Rút a Dalila (*Ruth és Delila*). V originálu se vyskytuje pouze jedno sloveso – *látni*, které je přeloženo jako vidět, zřít, poznávat. I když se jedná o synonyma, je škoda, že to není a v tomto případě ani nemůže, být dodrženo. Je to způsobeno rozdíly mezi maďarštinou a češtinou. Tam kde maďarština může sdělení snadno vyjádřit bez slovesa, v češtině by to působilo strojeně a mohlo by dojít i k špatnému pochopení. Další problém, který je opět způsoben rozdílností jazykových systémů, je neexistence rodů. Jak tedy přeložit *Látlak mindenkinek?* Bednář s Hradským se rozhodli pro variantu:

poznávám v tobě každou ženu, s tím, že je to báseň milostná, o ženě. Ale i to může působit zavádějícím způsobem, příliš jednoznačným. V originálu Ady ženu srovnává se vším, samozřejmě bez použití rodů, a proto celé vyznění básně je mnohem univerzálnější, již to není cit konkrétní, ale všeobecný. Ke všemu čím může být žena. A konečně proč tato báseň nemůže v češtině vyznít stejně jako v maďarštině, je rýmování, v kterém se odhaluje Adyho genialita. Takový způsob jednoduché rýmu by v češtině nemohl být dodržen bez ztráty významu. Dle mého názoru, by se alespoň v této básni překladatelé nemuseli tolik držet stránky významové, ale stránky formální.

Překlad básně Jezero hřmělo smíchem (*A tó nevetett*) při letmém čtení jako celek nepůsobí jinak než originál. Ale jsou zde jisté nepřesnosti, které působí při bližším zkoumání odlišně a mohou být zavádějící. Například:

<p><i>Ő néz, néz reám És búsan tekint És vágyon tekint A partok fele.</i></p>	<p>Však ona – jen smutně tak na mne hledí, tak dlouze hledí, a k břehům touží.</p>
---	--

V maďarské verzi žena toužebně a smutně hledí směrem ke břehu, působí to, jakoby ji Ady unášel. Naopak v české verzi, hledí na básníka smutně a dlouze, což spíš naznačuje na společné sdílení osudu. V úplně posledním verši se v českém překladu vyskytuje pejorativnější slovo – výsměch, jezero se ženě a básníkovi vysmívá. V maďarštině se pouze směje (*nevet*).

Některé milostné básně působí jinak než originál, většina ovšem je přeložena dobře. Není v nich tolik závažných chyb a nepřesností, takže celkově Adyho milostné básně ze všech básní působí i v překladu nejadyovštěji. Jiné je to u básní s tematikou smrti.

3.4. Adyho ne/smrtelnost

Ady nebyl jen vášnivým milencem žen, ale i života. V mladém věku, kdy život hltat velkými doušky, se nakazil vážnou chorobou, syfilidou. Od té doby žil takřka neustále na pomezí života a smrti, s myšlenkou na brzký konec. To se velmi často odráží v těchto básních a ve své syrovosti působí velmi sugestivně. Mezi nimi se v překladu bohužel nachází mnoho nepřesností a chyb z nepozornosti, které se jinde nevyskytují.

V básni s názvem Vzkaz bělosti (*A patyolat üzenete*) Ady hodnotí svůj život a hříchy mládí, je to silně autobiografická poezie, zpověď v té době třicet čtyřletého básníka. V poslední sloce v prvním verši sám Ady píše: *Harmincnégy esztendő*; což je do češtiny přeloženo chybně číslovkou třiačtyřicetiletý kmet. Tato nepřesnost se dá vysvětlit jedině nepozorností. Pro vyznění básně nemá zásadní vliv, ale z hlediska autobiografičnosti je to politováníhodné.

Podobná nepřesnost, která už na vyznění básně má celkem podstatný vliv, se nachází v básni Prchající život (*A menekülő élet*). Hned v první sloce:

<i>Ni, miként menekül A híres Úr: az Élet, Űzi, veri, kergeti, Mint egy <u>tolvaj cselédet</u> Egy nálánál is főbb Úr.</i>	Hle, prchá na útěku slavený Pán: Život, a žene ho, bije, štve jak <u>čeledín zloděje</u> Pán vznešenější.
--	---

Pán vznešenější v této básni značí smrt, která vládne už nad tak mocným a oslavovaným pánem životem. V Adyho vyznění, kdy ne čeledín bije, ale naopak je bit, smrt znamená onoho zloděje, který se vkrádá do našich životů a olupuje nás o každý den. V českém překladu, pak smrt je přirozenou součástí života. Toto Adyho převrácení rolí je pro celou báseň důležité, čtenáře překvapí, zamyslí se a myšlenka graduje dál, kdy nakonec smrt i život jsou pod vládou ještě něčeho vyššího. V českém překladu tento moment chybí.

Další důležitou odchylkou je Adyho samotné chápání smrti a kterak je popsáno v básních. Většinou je to smíření a úplné se jí oddání, či lépe řečeno ztotožnění se s ní. V českých překladech se pak většinou ztrácí ona vroucnost, se kterou Ady ke smrti přistupuje.

Už třeba v názvu básně *Vítaná smrt (A meghivott halál)* se mění role básníka, v českém překladu je pasivní, smrt je sice očekávána, ale přijde, až bude chtít sama. Kdež to v originále je smrt pozvána, básník zde hraje aktivnější roli. Už od začátku je tedy zřejmé, že Ady popisuje myšlenku na sebevraždu. V poslední sloce se ovšem přiznává, jak krásné by bylo zemřít, a přesto zbaběle to neudělá – *De, jaj: gyáva vagyok*. V češtině je slovo *gyáva*, což znamená zbabělce, přeloženo jako sketa (však, běda, jsem sketa...), takže v češtině celá báseň vyznívá jinak. A to tak, že básník chce ještě žít dál, smrt zrazuje s pevným rozhodnutím, v originálu je volba života důsledkem zbabělosti.

Navíc chybí jedna přeložená sloka, pro celkové vyznění básně už to sice není rozhodující, ale je to zásah po formální stránce. Tato sloka v originále dělí celou báseň na dvě pomyslné poloviny. Stejný příklad vynechání celé sloky je v básni *Nad kolébkou svého syna (A fiam bölcsőjénel)*, kde chybí poslední sloka a na celkové vyznění básně to už zásadní vliv má. Tuto báseň Ady, jako všechny ostatní své básně, velmi důmyslně vystavěl, takže první a poslední sloka spolu velmi úzce souvisí. V českém překladu báseň vyznívá jako ukolébavka nad nikdy nenarozeným synem, čehož nyní, před blížícím se koncem, lituje. Originál nám poskytuje více interpretací než jen tento, například, že synáček je symbolem smrti, neexistence, se kterou se Ady ztotožňuje (právě v poslední sloce, kdy se do synovy kolébky sám položí – *Halál leseng, e nyári napon/ Mintha én feküdnék bölcsődben*). To podporuje i sloka druhá:

<i>Álom-testecskédet legyezem, Csókokra emlékszem, melyekből, Kicsi fiam, Nem hívott elő a szerelem.</i>	Tělíčko ze snů něžnou dlaní ti stíním, neboť zrozen nejsi, synáčku můj, z polibků ani z milování.
--	--

Právě český překlad nám dovoluje jenom jednu interpretaci, a tím je právě ten smutek nad nikdy nezrozeným potomkem. Originál místo toho nabízí možností víc. S odkazem na Adyho novelu – Polibek Rozálie Mihályiové. Ta popisuje, jak se Ady nakazil syfilidou, která znemožnila zrození potomka a přiblížila ho k branám smrti.

Podstatné posunutí významu ve vztahu ke smrti, se nachází v básni Děkuji, děkuji, děkuji (*Köszönöm, köszönöm, köszönöm*). Řadí se sice k básním s tematikou Boha, ale v posledním verši je zmínka o smrti:

<i>Hogy te voltál élet, bú, csók, öröm S hogy te leszel a halál, köszönöm.</i>	že Tys byl život, polibky a slast i žal, i smrt, za kterou abych děkoval.
--	---

V českém překladu se dík vztahuje pouze k smrti a ke všemu toto poděkování vyznívá ironicky. V originále Ady děkuje Bohu za vše, co mu dal, i za smrt, kterou nijak nekomentuje, ale bere ji jako jeden z darů od Boha. V češtině je smrt nevyhnutelnou nutností, a kdyby to bylo v mocích člověka, přijít by nemusela. V maďarštině pak je to bráno s povděkem a úplným smířením.

3.5. Ady a Bůh

Ady bojoval proti dogmatické víře, proti bigotní katolické církvi, která byla pevně spojena s politikou. Ve svých novinářských článcích to příhodně pojmenovával dvouhlavá saň – víra a politika.

Právě tento pohled se odráží v básni K Bohu padající stín (*Istenhez hanyatló árnyék*). Ady zde naráží na nepochopení, kterému byl vystaven po kritice katolické církve. Spousta jeho současníků tyto

útoky brala jako útoky proti Bohu a označovala Adyho za kacíře. A tak právě zde popisuje, s lehkou ironií, jak byl nucen věřit v „opravdového Boha“, kterého ztělesňuje církev. V této básni napsal: *Szent Képzelés*, a to může být chápáno buď jako svatý přelud, tedy Boha tak jak nám ho předkládají dogmata, anebo jako svaté vyobrazení, což by znamenalo výsměch povrchnosti církve, která se více klaní obrazům než Bohu samému. Druhá možnost je pravděpodobnější, protože v samotné sloce je ono vyobrazení potvrzeno svatými barvami:

<p><i>Szent Képzelés, örök hit- balzsam, Ki létlenül is leglevőbb, Meghajlok szent Szined előtt S akarom, hogy hited akarjam.</i></p>	<p>Svatý Sne, víry zřídlo věčné, i nejsa nejvíc bytí máš, hle, mrtev klesnu před Tvou tvář, chtěje chtít věřit vděčně!</p>
---	--

V češtině je *Szent Képzelés* přeloženo jako *Svatý Sne*, a tato varianta v sobě nezahrnuje ani jednu z popsaných možností výkladu. Čtenáře to naopak ponouká k myšlenkám na Adyho snahu se polepšit a skutečně uvěřit v Boha. Zavádějící je též překlad třetího verše. Proč mrtev klesá, když se v originálu pouze klaní? Adyho klanění evokuje uklonění se oltáři po vstupu do kostela, české mrtvolné klesnutí pokoru. Celkové vyznění básně je v originálu mnohem ironičtější, a to díky této sloce, která je do češtiny špatně přeložena.

Ostatní překlady básní s náboženskou tematikou se významně od originálu neliší. Pouze v drobnostech, například v básni Pod horou Sionem (*A Sion-hegy alatt*) je maďarské *szag* přeloženo místo pach jako vůně. Na celkové vyznění básně to nemá vliv, naopak onen pach by byl zavádějící.

Liší se ale po formální stránce a v opětném nedodržení Adyho častého opakování slov. V básni Hlas Boží trouby (*Az Isten harsonája*) se v maďarském originále na začátku verše třetí sloky opakuje sloveso *parancsolni*:

<i>Mert Isten: az Élet igazsága, Parancsa ez: mindenki éljen. Parancsa ez: mindenki örüljön. Parancsa ez: öröm-gyilkos féljen, Parancsa ez: mindenki éljen.</i>	Neboť Bůh jestiř pravdou řivota. A dí: Žít nechte všechny jiné! Poroučí: Všichni radujteř se! Vrah radosti ať v hrůze zhyne! Žít – praví Bůh – nechej i jiné!
---	---

Třetí sloka je polovinou celé básně a dělí ji na první část, kdy utiskovaní čekají na pomstu a na druhou, kdy přichází skrz Boha. Tento předěl bez opakování v překladu není natolik zřetelný. Významově to nevadí, ale mizí Adyho básnické mistrovství i promyšlenost, se kterou své básně skládal.

Tato báseň může sloužit i jako dobrý příklad toho, že už k nám nepromlouvá Ady, nýbrž překladatel. Hradský s Bednářem zde používají zastaralá a příliš básnicky znějící slova, která Ady nepoužil.

3.6. Ne/Ady

Adyho poetika spočívá v něčem jiném než v přehnaně pompézním jazyku, a to především v opakování celých slov, slabik, hlásek. V omezené slovní zásobě (která tvoří symboly), která se ovšem táhne celým jeho básnickým dílem a tvoří tak neporušitelnou jednotu. Anebo v strohém popsání básnického obrazu.

V češtině je strohost nahrazována doslovností, a často i kvůli rýmu vymyšlením slov, které do originálu nepatří. To jsem naznačila výše a snařila se vybrat příklady, které mění vyznění básně. Mohla bych vypsát spoustu případů, kdy tato doslovnost po významové stránce funkci nemá, ale ztrácí se v tom Adyho originalita. Vyberu si však příklad jediný a to v básni Vteřiny místo řivota (*Az élet helyett órák*):

<i>Nem jött el hozzám soha, aki kellett</i>	nepřišlo, o čem kdy snilo mé srdce
...	...
<i>Nem jött el az én mátkám, bár de vártam</i>	Nepřišla nevěsta čekaná den co den
...	...
<i>Gyűretlenek a bársony, puha leplek</i>	nezmačkán samet a hebký jako sníh
...	...
<i>Elkábítottak olcsó mandragórák</i>	laciné mandragory mámí mé dny,

Adymu stačí pouze naťuknutí myšlenky a báseň v celku působí básnicky a silně. Český překlad si vypomáhá slovy navíc, aby se docílilo tohoto dojmu, ale ve srovnání s originálem, to působí pateticky.

Našla jsem ale jeden příklad, kde přidání slov působí komicky, a sice v básni *Žít dokud žijem (Élni, mig élünk)*, ve třetí sloce:

<i>Igen: élj türelemmel, Igen: hallgass, ha fáj, Várd meg, hogy jőjjön a nagy professzor: Halál.</i>	Ano: žij trpělivě, strp žal – zlého krčka. Počkej, až vstoupí velký vědátor – Smrtka.
--	---

Nevím, co tím chtěli překladatelé říci, v celé básni se nevyskytuje ani krtek, anebo slovo, které by na něj odkazovalo. I vědátor a smrtka působí směšně a díky tomu je celkový tón básně komický. Pochybuji, že by Ady zamýšlel něco takového.

Maďarština v jistém ohledu poskytuje mnohem více příležitostí k dokonalému rýmu. Je to díky tomu, že se řadí k aglutinačním jazykům a sufixy, které se málokdy mění, nabaluje nakonec slov. Báseň *Viz mé poklady, drahá (Nézz, drágám, kincseimre)* nám k tomu poskytne dobrý příklad. Na překlad je velmi složitá, Hradský s Bednářem se s ní popasovali velmi statečně, úplné zachování Adyho rýmování však nemohli dodržet, čeština jim to neumožňuje:

<i>Nézz, drágám, kincseimre, Lázáros, czomorú nincseimre S legyenek neked sötétek, ifjak: Őszülő tincseimre</i>	Viz mé poklady, drahá, poklady Lazara, jejž smutek zmáhá a kéž se ti zdá jinošsky mladá má šedivějící hlava!
---	--

Takových příkladů je mnoho, někdy v českém překladu není vidět ani snaha se přiblížení, jindy naopak se čeština znásilňuje a ohýbá co nejvíc. Ani jeden způsob neodhaluje Adyho výjimečnost.

Ady hrátky s jazykem a s homonymií uměl velmi dobře používat a tím si opět uzavřel cestu ke své přeložitelnosti. V básni Seménko pod sněhem (*Mag hó alatt*) si Ady hraje s homonymií slov *magam* (mé semeno) a *magam* (sebe, já):

<i>Gyötrött és tépett magamat ... Most tél van s szegény mag- magam</i>	Své ztrápené, zdeptané já ... V zlé zimě sebe-seménko
---	---

Takže mag-magam může znamenat buď semeno – mé semeno, nebo semeno – sebe, básníkovu osobnost. Ve výsledku to nemá žádný vliv na význam, v originále je jen opět vidět více Adyho výjimečnost a virtuozita.

Závěr

Úkolem mé práce bylo zjistit důvody, proč Ady v českých překladech nepůsobí tolik výjimečně jako v originále. Bohužel spousta věcí znemožňuje Adyho přeložitelnost – pro rekapitulaci: jsou to maďarské naturálie, dobové skutečnosti, maďarština, provázanost básní, symbolismus... S těmito překážkami se překladatel nemůže vyrovnat, proto jsem se snažila je zmiňovat velmi okrajově a spíš se soustředit na věci, které překladatelé mohli přeložit lépe, ne tolik zavádějícím způsobem a nabízením pouze jedné možné interpretace.

Sbírka *Sám s mořem* se svým řazením snaží přiblížit Adymu originálu, ačkoliv to není možné dodržet. Právě někdy chybné řazení básní zavádí na scestí. Samotné názvy oddílů jsou zavádějící, především poslední *Prapor krve*, který nám pořádně neumožňuje básně interpretovat, především jsou zde básně revolučního ražení, a ty ve svém maďarském znění vůbec revoluční nejsou. Nejzdařileji považuju vybrané básně v prvních dvou oddílech, tedy *Léda a Paříž* a *Hunie*, které se co nejvíc snaží přiblížit posloupnosti, i tematicky jsou dobře řazené.

Pro pochopení Adyho výjimečnosti tedy nezbyvá nic jiného, než se naučit maďarsky.

Resumé

Endre Ady is one of the most recognized Hungarian poets, although in translations his uniqueness is being lost. In my work I wanted to analyze circumstances which cause that Ady can hardly be translated. For entire understanding of Ady's work it's important to know his life and times in which he lived. Therefore I'm taking a closer look at these topics in the first chapter. Then I focus on symbolism, sophisticated constructions of his entire collections of poems and their coherence. That's described in the second chapter. The last chapter has been devoted to Czech translations where my analysis refers to the Czech collection *Sám s mořem* from Ladislav Hradský a Kamil Bednář.

Ady was the first poet who brought elements of French modernism, especially symbolism and decadence to Hungarian poetry. His symbols were (and they still are) ambiguous enough to make it difficult to transfer into any other language. This ambiguity in the Czech translations is usually resolved with excessive literalness and thus Ady is becoming slightly different poet. As well as the decadence for which is typical repetition of words that make up the atmosphere. This in Czech translation is usually not observed. It is either caused by differences between Czech and Hungarian language systems or unwillingness of translators.

The differences between the Hungarian and Czech language is another aspect that prevents successful translation. This is caused mainly agglutinative nature of Hungarian (its accreting suffixes to the end of words) compared to fusional Czech language and also the lack of grammatical gender. And last but not least the ability of the Hungarian language to dispense with the verbs, which in Czech sounds often artificial and unnatural. But what makes Ady a truly brilliant poet can hardly be transferred to any other language. It's his clever design of entire collections, where the first verse is related to

the last, where the individual poems are arranged in cycles, which makes it easier to understand the symbols. These cycles then contain poems about love, God, death, life, money, or a revolution. According to the common practice that translated collections usually contain only the best translated poems, this sophisticated construction is often lost. And although Hradský and Bednář tried to keep the ordering of Ady's poems, it was not always possible. Therefore occasional bad ordering of poems makes it a poor grasp, such as poem about love becomes a poem with a revolutionary stamping.

The poems dealing with the social revolution are actually the most misleading. This can be explained by the time of translation, which is the sixties of the twentieth century. There was a communist regime in the former Czechoslovakia. Ady therefore sounds like a communist. As a best translated poems I consider the ones from the first two sections, *Léda a Paříž* and *Hunie*, which respect Ady 's sequencing and thematic order.

Seznam použité literatury

Ady, Endre: Életem nyitott könyve, fellapozta Kovalovszky Miklós, Gondolat, 1977

Ady, Endre: Összea versei, Szépirodalmi könyvkiadó, Budapest 1967

Ady, Endre: Sám s mořem, Odeon, Praha 1966

Balogh, László: Mag hó alatt, Tankönyvkiadó, Budapest 1976

Földessy, Gyula: Ady minden titkai, Magvető könyvkiadó, Budapest 1962

Frič, Alberto Vojtěch: Čerwuiš aneb s Pacheka do Pacheka oklikou přes střední Evropu, Nakladatelství Titanic, Praha 2011

Görömbei, András: A magyar irodalom rövid története, Castrenianumin toimitteita 43, Helsinki 1992

Husová, Marcela: Recepce maďarské literatury v českém prostředí na přelomu století (se zaměřením na léta 1890-1918), autoreferát k získání vědecké hodnosti kandidáta věd o umění, Praha 1985

Husová, Marcela: „Maďaři i Nemaďaři“. Adyho odkaz a jeho recepce v Čechách (Ke stému výročí básníkovy narození), 1978, Diplomová práce

Kontler, László: Dějiny Maďarska, nakladatelství Lidových novin, Praha 2001

Levý, Jiří: Umění překladu, Ivo Železný, Praha, 1998

Nyugat 1908-1929, Szépirodalmi könyvkiadó 1988

Oláh, Örsi Tibor: Ady Endre költészetének motívumrendszere, Budapest 2003

Pechar, Jiří: Otázky literárního překladu, Československý spisovatel, Praha, 1986

Pražák, Richard a kolektiv: Dějiny Maďarska, Masarykova univerzita v Brně, 1993

Szerb, Antal: Magyar irodalom – történet, Magvető könyvkiadó, Budapest, 1982

Tolnai, Gábor: Irodalomtörténeti közlemények, 1954, ročník 58., číslo 2., Budapest

Vezér, Erzsébet: Ady Endre alkotásai és vallomásai tükrében, Szépirodalmi könyvkiadó, Budapest 1968

Internet

<http://epa.oszk.hu/00000/00022/00006/00144.htm>

<http://www.literatura.hu/irok/xxszazad/eulira/ady.htm>

<http://magyar-irodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/setup/portrek/ady/>

